

KATARZYNA GELLES
Wrocław

NASTOLETNI WYBORCY Z AUSTRIACKICH DOŚWIADCZEŃ

Dla demokratycznego państwa powszechne wybory są procesem o fundamentalnym znaczeniu. W ten sposób wszyscy uprawnieni obywatele na zasadzie równości partycypują w kształtowaniu polityki swojego kraju. Dlatego przy analizowaniu wybranego systemu partyjnego ważni są nie tylko aktorzy sceny politycznej, czyli przede wszystkim partie, ale i poparcie, jakie posiadają one w społeczeństwie, ponieważ to od decyzji elektoratu zależy ich sukces wyborczy i możliwość sprawowania władzy. Niemniej istotną kwestią pozostaje frekwencja wyborcza, rozumiana „jako stosunek oddanych głosów do liczby obywateli zarejestrowanych w celu głosowania w wyborach”¹. Wysoka lub niska – zawsze prowokuje pytania o przyczyny takiego stanu rzeczy, ponieważ w demokratycznym ustroju można ją postrzegać jako próbnik dojrzałości obywatelskiej.

W ostatnich latach coraz częściej jednak mówi się w Europie o kryzysie demokracji, czego zauważalnym symptomem staje się właśnie zmniejszenie udziału obywateli w głosowaniu. Po 1990 r. spadł on poniżej 70%². Zjawisko to występuje na szeroką skalę, a jego przyczyny są przedmiotem analiz politologów i socjologów. Wśród powodów najczęściej wymienia się „zmęczenie polityką”, tj. brak zainteresowania życiem politycznym ze strony obywateli, dla których coraz mniej klarowne stają się różnice między poszczególnymi ugrupowaniami na scenie politycznej. Wyborcy nie wierzą też we własną skuteczność, czyli w to, że swoim głosem mogliby realnie wpływać na otaczającą ich rzeczywistość, z rezygnacją stwierdzając, iż „ci na górze i tak robią, co zechcą”. Nierzadko na podstawie dotychczasowych doświadczeń są oni rozczarowani wybranymi przez siebie kandydatami, którzy po zwycięstwie nie wiążą się z wcześniejszych obietnic. Spada więc zaufanie w sprawnie funkcjonującą demokrację, często ludzie nie utożsamiają się też z określoną siłą polityczną, nie czują się reprezentowani przez żadną partię ani polityka. Absencja wyborcza bywa

¹ O. Pettersson, *Rola instytucji publicznych i organizacji pozarządowych w przekazywaniu obywatelom informacji o wyborach*, 19.06.2009, <http://www.isp.org.pl/files/4596192640876725001246613774.pdf> (data wejścia na stronę 22.12.2016).

² B. Michalak, *Frekwencja wyborcza*, w: B. Michalak, A. Sokala, P. Uziębło, *Leksykon prawa wyborczego i referendalnego oraz systemów wyborczych*, Warszawa 2013, s. 58-60.

także formą protestu i dezaprobaty. W celu wskazania rozmiaru ostatniego zjawiska określa się liczebność grupy, która do urn wyborczych nie idzie. Zakładając, że oddałyby ona swoje głosy na fikcyjną „partię niegłosujących”, po niejednych wyborach mogłoby się okazać, że należałaby ona do najsilniejszych ugrupowań³. Z obserwacji wynika ponadto, że osoby, które kilka razy zrezygnowały z udziału w wyborach, później trudno ponownie uaktywnić.

Zniechęcenie polityką tłumaczone jest również przemianami generacyjnymi – ludzie młodzi idą do wyborów rzadziej niż ich rodzice i dziadkowie. To prowadzi do sytuacji, w której starsi wiekiem wyborcy, wychowani w tzw. poczuciu obowiązku obywatelskiego, rozstrzygają o kwestiach kluczowych dla młodszego pokolenia, które nie głosuje. Tym samym z jednej strony jego interesy nie będą w dostatecznym stopniu reprezentowane ani brane pod uwagę przy podejmowaniu istotnych decyzji, z drugiej zaś strony pozbawiają się oni wpływu na sprawy dotyczące w pierwszej linii ich samych. Dlatego w przyszłości najważniejszym wyzwaniem i zadaniem dla polityków i partii będzie – jak się wydaje – zarówno skuteczna mobilizacja i aktywizacja coraz liczniejszej rzeszy „niezdecydowanych”, jak i umiejętne wykorzystanie potencjału, jaki stanowi nastoletni elektorat. Na gruncie europejskim jako pierwsza – i na razie jedyna – odpowiednie regulacje we wszystkich rodzajach głosowania wprowadziła w 2007 r. Austria.

W niniejszym artykule przedstawiono i poddano analizie główne argumenty pojawiające się w dyskusji poprzedzającej powyższe zmiany prawa wyborczego. Wskazano przy tym czynniki, które ostatecznie przesądziły o ich wprowadzeniu. Podjęta została także – na podstawie austriackich doświadczeń – próba odpowiedzi na pytanie, jak wcześniejsze przewidywania co do politycznych preferencji nastoletnich wyborców zostały zweryfikowane przez wyniki głosowania. Szczególnie w przypadku wyborów parlamentarnych z 2008 r. badacze analizowali zachowania wyborcze najmłodszej grupy elektoratu. Kolejne elekcje nie wzbudziły już takiego zainteresowania, a oceny i komentarze formułowano dla szerzej zdefiniowanej – poniżej 30. roku życia – grupy młodych głosujących.

Na potrzeby tekstu przyjęto, iż nastolatki to osoby, które ukończyły 16 lat. Należy bowiem dodać, że Konwencja o prawach dziecka z 1989 r., stanowiąca w zakresie omówionych kwestii najważniejszy dokument w skali międzynarodowej, definiuje jako „dziecko” każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, dopuszczając

³ Taka sytuacja miała miejsce podczas wyborów prezydenckich w Austrii z 2010 r., kiedy niemal połowa elektoratu nie skorzystała z prawa do głosowania. Według szacunków niegłosujący stanowili 44% potencjalnych wyborców i byłiby najsilniejszym „ugrupowaniem”. *Wählerstromanalyse: FPÖ-Wähler blieben daheim*, http://diepresse.com/home/politik/hofburgwahl/560796/Waehlerstromanalyse_FPoe-Waehler-blieben-daheim (data wejścia na stronę 23.12.2016).

W 1998 r. z inicjatywy Wernera Petersa powstała w Niemczech Partia Niegłosujących (*Partei der Nichtwähler*), reaktywowana w maju 2011 r. Celem, jaki sobie stawia jest reprezentowanie tych, którzy nie biorą udziału w wyborach, a uwzględniwszy motywy takiego zachowania – ich (ponowne) zaktywowanie polityczne; za: *Grundsätze*, <http://www.parteidernichtwaehler.de/grundsaeetze.php> (data wejścia na stronę 23.12.2016). F. Gasser, J. Riedl, *Wahl in Österreich. Keine Stimme für niemand!*, „Die Zeit” 28.09.2013.

jednak ewentualność, gdy „zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”⁴. Podstawę źródłową artykułu, ze względu na aktualność tematu, stanowią przede wszystkim materiały statystyczne, analizy badawcze, wypowiedzi, opinie i komentarze naukowców i polityków oraz artykuły prasowe.

Doniosłość tych zagadnień polega na tym, że rozwiązania przyjęte w Wiedniu oraz doświadczenia z ich zastosowania w praktyce mogą okazać się pomocne w innych krajach Unii Europejskiej (UE) i nie tylko, w których od pewnego czasu rozważane jest przeprowadzenie analogicznych reform i obniżenie progu wiekowego dla czynnego prawa wyborczego do lat 16. W Europie jednym z pionierów w tej praktyce jest RFN, gdzie prawo głosu dla szesnastolatków pojawiło się w połowie lat 90. XX w. na poziomie gmin i po raz pierwszy zostało zastosowane 15 września 1996 r. w Dolnej Saksonii⁵. W wymiarze lokalnym dopuszcza się do głosowania nastolatki także m.in. w szwajcarskim kantonie Glarus (od 2007 r.)⁶, w niektórych gminach Norwegii w wyborach do rady gminy (2011, 2015)⁷, w Estonii⁸, podobnie jak w dependencjach Korony Brytyjskiej: wyspach Man, Jersey i Guernsey⁹.

W szkockim referendum niepodległościowym 18 września 2014 r. mogły wziąć udział osoby, które w dniu głosowania miały ukończone 16 lat. Stanowiły one ok. 3 proc. całkowitej liczby 4 mln uprawnionych do głosowania Szkotów. Rozwiązanie to przyjęto na stałe i w maju 2016 r. nastolatki po raz pierwszy zostały dopuszczone do wyborów szkockiego parlamentu.

Obecnie na świecie prawo wyborcze przewidujące głosowanie osób poniżej 18. roku życia występuje w Argentynie, gdzie w październiku 2013 r. po raz pierwszy w wyborach parlamentarnych uprawnionych do głosowania było blisko 600 tys. 16- i 17-latków oraz w Brazylii, Ekwadorze, Indonezji, Korei Północnej, Kubie, Nikaragui, Sudanie, Timorze Wschodnim¹⁰. Wśród państw europejskich prekurem pozostaje Austria¹¹. Natomiast debaty publiczne w tej kwestii podejmowane są również

⁴ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526. „Artykuł 1: W rozumieniu niniejszej konwencji 'dziecko' oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”. Szerzej na temat definiowania pełnoletności zob. K. Prokop, *Prawa wyborcze młodzieży*, „Studia Wyborcze” nr 9, 2010, s. 99-115.

⁵ B. Hauser, *Kommunales Wahlrecht ab 16*, „Kommunalpolitik. Materialien für die Arbeit vor Ort” nr 8, 1999.

⁶ *Glarus gewährt Stimmrecht ab 16 Jahren*, „Neue Zürcher Zeitung” 6.05.2007.

⁷ *About the right to vote*, 27.08.2015, <https://www.regjeringen.no/en/portal/election-portal/right-to-vote-and-the-electoral-register/about-the-right-to-vote-and-the-electoral/id457098/> (data wejścia na stronę 6.10.2016).

⁸ A. Michalak, *Estonia: Obniżono z 18 do 16 lat wiek wyborców w wyborach lokalnych*, „Rzeczpospolita” 6.05.2015.

⁹ J. Adetunji, *Jersey 16-year-olds to vote in island elections*, „The Guardian” 13.10.2008.

¹⁰ Zob. memorandum wyjaśniające Rady Europy: L. Ansala, *Voting at 16 – Consequences on youth participation at local and regional level*, 20.10.2015, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2365317&direct=true> (data wejścia na stronę 6.10.2016).

¹¹ Szesnasto- i siedemnastoletni obywatele niektórych państw bałkańskich nabywają uprawnienia do głosowania wraz z podjęciem aktywności zawodowej czy po zawarciu związku małżeńskiego.

m.in. w Danii czy Wielkiej Brytanii¹². Także w Polsce, jeszcze przed referendum akcesyjnym do UE w 2004 r., wprowadzenie zmian w art. 62 Konstytucji oraz obniżenie wieku wyborczego postulowała Unia Wolności¹³. W kolejnych latach z podobnymi pomysłami występowali politycy innych ugrupowań – Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Platformy Obywatelskiej czy Ruchu Palikota¹⁴. Nie spotkały się one jednak z przychylnym przyjęciem społeczeństwa. W przeprowadzonych w 2014 r. badaniach Centrum Badania Opinii Społecznej we współpracy z Centrum Studiów Wyborczych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika zapytano Polaków m.in. o opinię w sprawie „proponycji, aby prawo głosowania przysługiwało osobom, które ukończyły 16. rok życia, a nie jak obecnie, po ukończeniu 18 lat”. Zdecydowana większość (84%) była tej zmianie przeciwna. Autorzy projektu określili ponadto, że równie licznie swój negatywny stosunek wyrażają najmłodszy ankietowani (18-24 lata), którzy niedawno byli w tym wieku¹⁵.

* * *

Republika Austrii jest państwem o dominującej roli demokracji przedstawicielskiej, gdzie spośród naczelnych organów władzy dwa pochodzą z powszechnych i bezpośrednich elekcji – wybierana co 5 lat Rada Narodowa (*Nationalrat*; niższa izba parlamentu o szerszych kompetencjach) oraz na 6-letnią kadencję Prezydent Federalny (*Bundespräsident*)¹⁶.

Początkowo przepisy przewidujące prawo do głosowania dla nastoletnich Austriaków wprowadzono na szczeblu lokalnym (*Gemeinderatswahlen, Bürgermeisterwahlen*) w pięciu krajach związkowych – w Burgenlandzie (2002)¹⁷ i Karyntii (2002)¹⁸,

M. Waszak, J. Zbieranek, *Propozycja obniżenia wieku czynnego prawa wyborczego do lat 16. Wybrane zagadnienia*, „Badania-ekspertyzy-rekomendacje”, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2010.

¹² P. Toynbee, *Giving 16-year-olds the vote can be Labour's Great Reform Act*, „The Guardian” 31.01.2014.

¹³ *Unia Wolności apeluje o prawo 16-stolatków do głosowania w referendum*, 13.02.2003, <http://www.uw.org.pl/main/archiwum.php?id=266> (data wejścia na stronę 6.10.2015)

¹⁴ *Oddajmy głos młodzieży*, 28.09.2015, <http://www.uml.lodz.pl/miasto/aktualnosci/?news=29300> (data wejścia na stronę 6.10.2016).

¹⁵ Polacy o proponowanych zmianach prawa wyborczego, Komunikat z badań CBOS, maj 2014, Warszawa. Zob. także: D. Batorski, M. Drabek, M. Gałązka J. Zbieranek, (red.), *Wyborca 2.0. Młode pokolenie wobec procedur demokratycznych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012. W maju 2015 r. w Luksemburgu – jako pierwszym państwie na świecie w tej formie – jedno z pytań referendum konsultatywnego dotyczyło obniżenia wieku wyborczego do lat 16. Zdecydowana większość (ponad 80%) opowiedziała się przeciwko temu rozwiązaniu.

¹⁶ Konstytucja przewiduje także inne formy demokracji bezpośredniej: ludową inicjatywę ustawodawczą oraz referenda: ustawodawcze, konstytucyjne, konsultacyjne. *Federalna Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, P. Czarny i B. Naleziński (tłum. i wstęp), Warszawa 2004, s. 19.

¹⁷ *Artikel 1. Gesetz vom 18. April 2002 mit dem die Gemeindevahlordnung 1992 geändert wird (Gemeindevahlordnungsnovelle 2002)*, Landesgesetzblatt [dalej: LGBl.] für das Burgenland Nr. 65/2002.

¹⁸ *3. Abschnitt § 17 Gemeinderats- und Bürgermeisterwahlordnung 2002 – Kärntner-GBWO*, LGBl. Nr. 32/2002.

Wiedniu (2003)¹⁹, ponadto w Salzburgu (2004)²⁰ i Styrii (2004)²¹ oraz w dwóch przypadkach – Wiedniu²² i Burgenland (2005)²³ – w wyborach do parlamentów krajów związkowych (*Landtagswahlen*).

W wyniku reformy prawa wyborczego, będącej rezultatem porozumienia koalicyjnego socjaldemokratów (*Sozialdemokratische Partei Österreichs, SPÖ*) z partią konserwatywną (*Österreichische Volkspartei, ÖVP*), od 2007 r. czynne prawo wyborcze przysługuje nastolatkom od 16., bierne zaś od 18. roku życia (wcześniej 19.; z wyjątkiem kandydowania na urząd prezydenta federalnego – w tym wypadku trzeba mieć co najmniej 35 lat)²⁴. Jak szacowano, w ten sposób do kolejnych wyborów parlamentarnych miało przybyć w Austrii ok. 140 tys. - 200 tys. uprawnionych do głosowania²⁵. Od tej pory dwukrotnie wybierano tam Radę Narodową (2008, 2013) oraz prezydenta (2010, 2016).

Powyższe zmiany były sygnałem ustawodawcy pod adresem młodszego pokolenia, iż przypisuje się mu dojrzałość obywatelską, która pozwala na partycypowanie w ważnych dla kraju rozstrzygnięciach. Słuszna wydaje się przy tym opinia wyrażana przez polityków, iż „jeszcze nigdy w historii demokracji nie zdarzyło się, by jakaś grupa [społeczna – K.G.] otrzymała prawo wyborcze bez walki”²⁶.

Pamiętać należy, że w Europie powszechne prawo wyborcze przez dziesięciolecia nie było kwestią oczywistą. Szczególnie długo musiały na nie czekać, w rzeczywistości właśnie wywalczyć sobie, kobiety. W Austrii do końca I wojny światowej nie miały one prawa zrzeszać się w grupowaniach politycznych ani głosować. Postulaty w tym zakresie zaczęto formułować dopiero z końcem XIX w., wcześniej priorytetem było uzyskanie prawa do nauki, wykształcenia, zdobycia zawodu i niezależności materialnej. Same kobiety uważały wówczas, że zmiany na lepsze powinny zachodzić stopniowo²⁷.

¹⁹ Ponieważ Rada Gminy Wiednia jest jednocześnie parlamentem kraju związkowego (*Landtag*), ordynacja wyborcza jest ta sama. *Artikel II §16 Wiener Stadtverfassung und Wiener Gemeindevahlordnung 1996; Änderung*, LGBl. für Wien Nr. 22/2003.

²⁰ *Artikel 52a Gesetz vom 10. November 2004, mit dem das Landes-Verfassungsgesetz 1999 und die Salzburger Gemeindevahlordnung 1998 geändert werden*, LGBl. Nr. 97/2004.

²¹ *3. Abschnitt § 20. Gesetz vom 27. April 2004 über die Gemeindevahlordnung 2004 – GWO, Das Land Steiermark*, LGBl. Nr. 48/2004.

²² Zob. przyp. 19.

²³ *Artikel 10. Landesverfassungsgesetz vom 31. März 2005, mit dem das Landes-Verfassungsgesetz über die Verfassung des Burgenlandes geändert wird*, LGBl. Nr. 44/2005.

²⁴ W wyniku porozumienia koalicyjnego *ÖVP* zgodziła się na obniżenie wieku wyborczego, w zamian *SPÖ* przystąpiła na wprowadzenie głosowania korespondencyjnego, ponadto wydłużono kadencję Rady Narodowej z 4 do 5 lat (*Bundesgesetzblatt*, dalej: BGBl. I Nr. 2/2008). *Wahlrechtsänderungsgesetz 2007*, BGBl. I Nr. 28/2007. Komentarz do reformy prawa wyborczego w Austrii zob. F. Karhofer, *Wählen mit 16: Erwartungen und Perspektiven*, w: *Der WählerInnenwille*, „Informationen zur Politischen Bildung” nr 27, 2007, s. 37-42.

²⁵ *Erläuterungen*, https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXIII/II_00088/fname_077080.pdf, s. 1 (data wejścia na stronę 20.12.2016).

²⁶ *Wählen ab 16*, http://www.becker-europa.eu/waehlen_ab_16.htm (data wejścia na stronę 20.12.2016).

²⁷ B. Bader-Zaar, *Frauenbewegungen und Frauenwahlrecht*, w: H. Rumpler et al., (red.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, Bd. 8/1, Wien 2006, s. 1005-1027.

W 1907 r., pod wpływem wydarzeń rewolucyjnych w Rosji i w obawie przed podobnymi wystąpieniami w Austro-Węgrzech zostało wprowadzone powszechne i równe prawo wyborcze dla mężczyzn. Wraz z zakończeniem działań wojennych, porażką cesarstwa i proklamacją republiki 12 listopada 1918 r. Austriacki – jako jedno z pierwszych w Europie – otrzymały pełnię praw wyborczych²⁸. W Federalnej Ustawie Konstytucyjnej (*Bundes-Verfassungsgesetz*) z 1920 r., czyli pierwszej austriackiej konstytucji²⁹, czynny wiek wyborczy określono na 20 lat³⁰, w związku z nowelizacją w 1929 r. podwyższono go jednak do 21³¹. Dopiero w kolejnych dekadach po zakończeniu II wojny światowej zaczęto stopniowo obniżać cenzus wieku w prawie wyborczym – w 1949 r. do 20³², w 1968 r. do 19³³, w 1992 r. zaś do 18 lat³⁴.

Zmiany ordynacji wyborczej miały również skłonić młodych do wzięcia większej odpowiedzialności za swoją przyszłość, ponieważ skutki wyborów i decyzji podejmowanych w procesie głosowania mają długofalowe oddziaływanie, przede wszystkim na kolejne dekady życia współczesnych nastolatków.

Przytaczane w debatach „za” i „przeciw”, zwłaszcza natury prawnej, politycznej, a także – nazwijmy ją – społeczno-psychologicznej, stanowią w pewnym sensie dwie strony medalu. Zwolennicy oraz przeciwnicy powołują się na wyniki sondaży oraz regularnie przeprowadzanych badań np. w celu określenia kompetencji współczesnych nastolatków i ich wiedzy na temat polityki. Wymieniane najczęściej młody wiek, ciekawość świata czy spontaniczność w podejmowaniu decyzji można postrzegać zarówno jako przemawiające na korzyść, jak i przeciw dyskutowanemu rozwiązaniu.

Dla sceptyków punktem wyjścia jest założenie, iż młodego wieku nie należy traktować jako zalety, ponieważ na tym etapie życia nie posiada się jeszcze dostatecznie wyrobionego poczucia obowiązku, brak przy tym wystarczającej świadomości kon-

²⁸ Prawo do bezpośrednich, proporcjonalnych, powszechnych, równych i tajnych wyborów miało przysługiwać wszystkim obywatelom bez różnicy płci. *Artikel 9. Gesetz vom 12. November 1918 über die Staats- und Regierungsform*, Staatsgesetzblatt [dalej: StGBL.] für den Staat Deutschösterreich Nr. 5/1918.

²⁹ W polskim piśmiennictwie używana jest także nazwa Federalna Ustawa Konstytucyjna. Jej pełny tytuł brzmiał *Gesetz vom 1. Oktober 1920, womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird, Bundes-Verfassungsgesetz*, StGBL. für die Republik Österreich Nr. 450/1920.

³⁰ Artikel 26. StGBL. für die Republik Österreich Nr. 450/1920.

³¹ *Bundesverfassungsgesetz vom 7. Dezember 1929, betreffend einige Abänderungen des Bundesverfassungsgesetzes vom 1. Oktober 1920 in der Fassung des B.G.Bl. Nr. 367 von 1925 (Zweite Bundesverfassungsnovelle)*, BGBL. Nr. 392/1929. Dodać należy, że po przyłączeniu Austrii do Trzeciej Rzeszy (*Anschluss*) w marcu 1938 r. na jej obszarze wprowadzono zasady ustrojowe państwa hitlerowskiego. Po zakończeniu II wojny światowej w Deklaracji Niepodległości z 27.04.1945 Rząd Tymczasowy proklamował odrodzenie „demokratycznej Republiki Austrii” (*Proklamation über die Selbständigkeit Österreichs*, StGBL. für die Republik Österreich 1/1945). Przywracając moc obowiązującą konstytucji z 1920 r. (w brzmieniu z 1929 r.), przyjęto w II Republice zasadę ciągłości prawnej I Republiki Austrii. *Związkowa Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, S. Sagan (tłum. i red.), R. Grabowski (geneza i ewolucja systemu politycznego Austrii), Częstochowa 2002; P. Sarnecki, *System konstytucyjny Austrii*, Warszawa 1999.

³² Bundesgesetz: Nationalrats-Wahlordnung, 27.06.1949, BGBL. Nr. 129/1949 § 22.

³³ Nationalrats-Wahlordnungs-Novelle 1968, BGBL. Nr. 413/1968.

³⁴ Nationalrats-Wahlordnung 1992 – NRW, BGBL. Nr. 471/1992.

sekwencji własnych wyborów oraz ponoszenia za nie pełnej odpowiedzialności. Ponadto, jest to wiek, w którym wiedza o zasadach funkcjonowania życia politycznego jest niewielka. Innymi słowy, mając kilkanaście lat mało kto interesuje się polityką, nie można zatem przyjąć, że obniżenie wieku uprawniającego do głosowania przełoży się na zwiększenie dojrzałości oraz frekwencji wyborczej. Nie bez znaczenia pozostawała też obawa, że jeśli młodzi zainteresują się już polityką, ich preferencje doprowadzą do wybierania partii efektywnych medialnie, ale nieprzysiężających wagi do treści programowych (potocznie nazywane *Spaßpartei*, czyli „dla żartu”) lub skrajnych ugrupowań ze spektrum politycznego, to z kolei – do trudnych do przewidzenia przeobrażeń systemu. Nastolatki chcące udzielać się politycznie i zdobywać na tym gruncie doświadczenie mają ku temu okazję np. w partyjnych przybudówkach czy innego rodzaju organizacjach młodzieżowych.

Z punktu widzenia rozwoju psychicznego można przyjąć, że dorastanie to okres kształtowania się osobowości młodego człowieka i jego własnej hierarchii wartości, poszukiwań wzorów do naśladowania, rezygnacji z dotychczasowych i odnajdowania nowych autorytetów, co czyni go podatnym na różne wpływy, nierzadko jest także narażony na manipulowanie. Jest to naturalny czas „prób i błędów”, do których daje się nastolatkom prawo, stąd podnoszono również kwestię, iż należy pozwolić młodym na beztroskę i nie obarczać ich nadmierną odpowiedzialnością.

Wreszcie, to „osiemnastkę” przyjęło się i akceptuje jako próg wkraczania w dorosłość. Nawet jeśli bardzo często ma ona umowny charakter, ponieważ osoby w tym wieku najczęściej nadal się uczą i wciąż pozostają na utrzymaniu rodziców, to w większości współczesnych krajów obowiązującą granicą pełnoletności jest 18. rok życia³⁵. W świetle prawa dopiero wówczas młoda osoba może całkowicie samodzielnie decydować o sobie, ale również ponosić za siebie i swoje czyny pełną odpowiedzialność³⁶.

Nie ma zatem potrzeby – przekonywali przeciwnicy – aby osobna regulacja naruszała równowagę między prawami i obowiązkami nastolatków w tym wieku. Pojawiają się także głosy, iż różnicowanie uprawnień wyborczych w zależności od szczebla elekcji może tworzyć swoistą ich gradację i wartościowanie (mniej doniosła rola, gdzie cenzus wiekowy byłby niższy).

Warto teraz przyrzeć się bliżej racjom zwolenników przyznania czynnego prawa wyborczego od 16. roku życia, ostatecznie to one bowiem przeważały w prowadzonej w Austrii debacie. Jak przekonywali, ustalona raz granica wieku powinna być elastyczna, a więc odpowiadać potrzebom czasów oraz wymogom demokratycznego i obywatelskiego społeczeństwa. Młodzi ludzie partycypują już w wielu dziedzinach,

³⁵ Przypomnieć należy, że po II wojnie światowej czynne prawo wyborcze nabywało się z reguły wraz z ukończeniem 20-21 lat i dopiero w latach 70. minionego stulecia próg wiekowy zaczęto obniżać do 18 lat. W Austrii nastąpiło to w 1992 r.

³⁶ Wiek ten jest wskazywany w wytycznych przyjętych przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17.11.2010 r. wraz z uzasadnieniem: *Monografia nr 5. Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom*, <http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wytyczne-Komitetu-Ministr%C3%B3w-Rady-Europy-dot.-wymiaru-sprawiedliwo%C5%9Bci-przyjaznego-dla-dzieci.pdf> (data wejścia na stronę 10.10.2016)

kiedyś zarezerwowanych dla osób starszych, coraz lepiej radzą sobie w zglobalizowanym świecie, wcześniej stają się samodzielni. Przyznanie szesnasto- i siedemnastolatkom prawa wyborczego byłoby naturalną kolejną rzeczą w tym procesie, mogłoby „wciągnąć” ich w politykę, zainteresować, jak funkcjonuje państwo, pozwolić na współkreowanie przyszłości, w jakiej pragną żyć. Prawo do współdecydowania jest przecież jedną z podstawowych zasad demokracji. Liczono także, że w ten sposób owa grupa wyborców zostanie dowartościowana jako ta, która ma coś ważnego do powiedzenia.

Zaletą ma być również wrażliwość wielu młodych ludzi na aktualne, bezpośrednio (lub w niedalekiej przyszłości) ich dotyczące problemy społeczne (bezrobocie, szanse na rynku pracy, system edukacji, polityka rodzinna), co sprawi, że będą gotowi aktywnie uczestniczyć w ich rozwiązywaniu. Dla decydentów politycznych w Austrii nie bez znaczenia pozostawał fakt, że kraj ten, podobnie jak inne państwa zachodnie, boryka się z problemem starzejącego się społeczeństwa, aby więc zapewnić dynamikę systemu politycznego, konieczne stało się sięgnięcie po potencjał młodszego wiekiem elektoratu.

Szesnasto- i siedemnastoletni Austriacy po raz pierwszy mogli oddać swój głos na szczeblu lokalnym w 2005 r., jednak ważnym sprawdzianem dla nowego prawa wyborczego były wybory do Rady Narodowej z 2008 r., pierwsze przeprowadzone według nowej ordynacji. Komentując ich rezultaty, austriacka prasa podkreślała przede wszystkim fakt, iż na obniżeniu wieku wyborczego skorzystała prawicowa i populistyczna Wolnościowa Partia Austrii (*Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ*).

Analizę zachowania nowej grupy elektoratu i jej stosunku do polityki, demokracji oraz instytucji państwowych przeprowadził wówczas wiedeński Instytut badań opinii społecznej *SORA (Institute for Social Research and Consulting)*. Chodziło przede wszystkim – upraszczając – o odpowiedź na pytanie, kto miał rację: sceptycy czy entuzjaści obniżenia wieku wyborców.

Podstawowy wniosek sprowadzał się do stwierdzenia, iż młodzież – wbrew wcześniejszym kontrargumentom – wykazuje zainteresowanie polityką, ma przy tym świadomość swoich deficytów i potrzeby dalszego zdobywania wiedzy na ten temat³⁷. Pozytywnie ocenia ona funkcjonowanie demokratycznego systemu, natomiast krytycznie odnosi się do polityków i tego, co sobą reprezentują. Respondenci wyrazili opinię, iż politycy zajmują się często sprawami nieistotnymi, nie potrafią natomiast zaproponować rozwiązań dla ważnych problemów (np. w dziedzinie edukacji czy efektywnego zapobiegania bezrobociu ludzi młodych). Badacze nie potwierdzili natomiast tak mocno eksponowanego przez media „zwrotu na prawo” nastoletnich wyborców. W tej grupie na *FPÖ* oddano 18% głosów, większość umieściła jednak swoje preferencje w centrum spektrum politycznego

³⁷ Zdaniem B. Heinzlmaiera, zajmującego się badaniami nad młodzieżą, problemem nie jest brak zainteresowania ze strony młodzieży polityką, lecz sama polityka. Młodzi odbierają ją jako cyniczną i bezduszną, nie widząc w niej miejsca dla siebie. Zob. B. Heinzlmaier, *Jugend ohne politische Perspektive?*, w: „Kommunaler Zukunftsbericht 2014”, Österreichischer Gemeindebund 2014, s. 37-39.

najczęściej wybierając *ÖVP* (22%), w mniejszym stopniu zaś Zielonych (14%) i *SPÖ* (12%)³⁸.

We wrześniu 2013 r. odbyły się w Austrii kolejne wybory parlamentarne, dając okazję do porównania z poprzednimi oraz do pewnych podsumowań dotychczasowych doświadczeń z nastoletnimi wyborcami. Nawiązując do opinii zarówno przeciwników, jak i zwolenników obniżenia wieku uprawnionych do głosowania, pracownicy Uniwersytetu Wiedeńskiego przeprowadzili badania, w których zweryfikowano siłę argumentów przytaczanych przez obie strony. Rezultaty ich pracy są interesujące. Przede wszystkim zwrócono uwagę, iż frekwencja wśród nastolatków była niższa niż pięć lat wcześniej. O ile w 2008 r. do urn wyborczych poszło ok. 77% uprawnionych szesnasto- i siedemnastolatków (efekt określany w literaturze przedmiotu jako *first time voter boost*, czyli „impuls głosujących po raz pierwszy”) przy ogólnej frekwencji 78,81%, to w 2013 r. – była ona w Austrii najniższa w okresie powojennym i wyniosła 74%, wśród najmłodszych zaś – 63%. Taki stan rzeczy wyjaśniano mniejszym niż poprzednio zainteresowaniem ze strony polityków i mediów tą grupą elektoratu. Dla pełnego obrazu sytuacji dodać należy, że głosujący po raz pierwszy (tzw. *Erstwähler*) stanowili 5% wszystkich uprawnionych. Inaczej rozłożyły się też preferencje co do stronnictw politycznych – młodzi oddawali swe głosy najczęściej na *SPÖ* (26%), Zielonych (15%)³⁹ i *ÖVP* (14%), w porównaniu z 2008 r. spadło poparcie dla *FPÖ* (do 12%)⁴⁰.

Pod względem wiedzy o polityce nastoletni wyborcy nie odbiegają poziomem od tych starszych o kilka lat (18-21), choć w szerszej perspektywie jest ona wyraźnie mniejsza niż osób powyżej 30. roku życia. Z badań wynika również, iż zainteresowanie polityką wśród najmłodszej grupy elektoratu wzrosło szczególnie tuż przed wyborami. Jest to zatem bardziej kwestia dojrzałości, doświadczenia i różnicy pokoleniowej niż problem charakteryzujący wyłącznie tę grupę wiekową. Ogólnie jednak stwierdzić należy, że te nastolatki, które wiedzą o polityce więcej, częściej się też nią interesują na bieżąco, co z kolei przekłada się na gotowość do aktywnej w niej partycypacji właśnie poprzez udział w wyborach. Mówiąc inaczej – kto ma wiedzę, chętniej idzie do wyborów, które są postrzegane jako przywilej, a nie obowiązek. Dlatego dla zespołu naukowców istotne okazało się wskazanie, skąd nastolatki czerpią informacje na tematy polityczne oraz określenie, które ze źródeł są najbardziej efektywne. Nie ma żadnych wątpliwości, iż najbliższe otoczenie – dom rodzinny i szkoła

³⁸ Badania objęły osoby w wieku 16, 17 i 18 lat, wymienione dane stanowią średnie wartości. *Junge Wählerinnen und Wähler bei der Nationalratswahl 2008*, April 2009, <http://www.vol.at/2009/05/Jungwähler.pdf> (data wejścia na stronę: 16.10.2015); *Wählen mit 16 bei der Nationalratswahl – wichtigste Ergebnisse auf einem Blick*, www.sora.at/fileadmin/downloads/wahlen/2009_wahlen-mit-16_zusammenfassung.pdf (data wejścia na stronę 16.10.2016).

³⁹ W wyborach z 2013 r. ugrupowanie to osiągnęło najlepszy wynik w historii – 11,5 %.

⁴⁰ Za: *Wählen mit 16 bei der Nationalratswahl 2013*. Studia przeprowadzone i opracowane przez Department of Methods in the Social Sciences Uniwersytetu Wiedeńskiego (*MeSoS Vienna*). Autorki Sylvia Kritzinger, Eva Zeglovits oraz Patricia Oberluggauer podkreśliły jednak, iż są to szacunki przybliżone; http://www.parlament.gv.at/ZUSD/PDF/Wahlstudie_Waehlen_mit_16.pdf (data wejścia na stronę 16.10.2016).

(z uwzględnieniem m.in. poziomu wykształcenia rodziców i bliskich, rodzaju szkoły i programu nauczania zawierającego przedmiot „kształcenie polityczne”), ale także możliwości finansowe, dostęp do mediów i umiejętność z nich korzystanie są w edukacji obywatelskiej kluczowe. Socjologowie za niepokojący uznali fakt, że już w tym wieku pojawiają się wyraźne różnice wynikające ze statusu społecznego, co z kolei przekłada się na stosunek do wyborów i oceny ich znaczenia dla demokratycznego państwa. Dyferencje w zakresie edukacji o polityce są w Austrii zauważalne już między uczniami średnich szkół ogólnokształcących a zawodowych. Zwrócono także uwagę na znaczący *gender gap* w grupie głosujących po raz pierwszy, czyli różnice pomiędzy płciami – dziewczęta częściej niż chłopcy deklarowały brak zainteresowania polityką⁴¹. Jak zaznaczają znawcy problemu warunkiem partycypacji politycznej jest też samoocena własnych kompetencji. O ile wiedza o polityce jest u młodych mężczyzn i młodych kobiet porównywalna, te ostatnie jednak bardziej krytycznie szacują swój zasób wiadomości⁴².

Wydawać by się mogło, że powyższe analizy oraz konkluzje badaczy dadzą impuls do działania partiom politycznym, które powinny zabiegać o każdy głos, dostosowując swoje programy i kampanie wyborcze do potrzeb oraz oczekiwań różnych grup elektoratu. Tak się jednak nie dzieje. W aktywności zwłaszcza największych partii, jak *SPÖ* i *ÖVP*, deklaratywnie podkreślających rolę najmłodszych obywateli⁴³, trudno dostrzec długofalowe strategie, które byłyby zakrojone na pozyskanie poparcia właśnie nastolatków oraz utrzymanie ich jako swoich zwolenników w przyszłości. W praktyce działania mają najczęściej charakter doraźny (przy okazji wyborów), nierzadko okazują się zupełnie nietrafione nawet w ocenie ich nastoletnich odbiorców. W rezultacie staje się jasne, że kto nie traktuje młodzieży poważnie, nie powinien dziwić się temu, iż spotka się z brakiem uznania z jej strony⁴⁴.

Wobec powyższych wniosków głównym zadaniem politycznych decydentów, którzy postanowili dać prawo głosu szesnasto- i siedemnastolatkom, powinna być dbałość o ich wszechstronną edukację obywatelską, partie muszą zaś w swych programach uwzględnić tę grupę elektoratu i wyjść naprzeciw jej oczekiwaniom, w prak-

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² S. Kritzinger, E. Zeglovits, *Wählen mit 16 – Chance oder Risiko?*, w: J. Tremmel, M. Rutsche, (red.), *Politische Beteiligung junger Menschen: Grundlagen – Perspektiven – Fallstudien*, Wiesbaden 2016, s. 185-199, tu: 192.

⁴³ Spośród partii tworzących Radę Narodową obecnej kadencji na swoich stronach internetowych założenia polityki na rzecz młodzieży przedstawiają: *SPÖ* <https://spoe.at/positionen-jugend>, *ÖVP* <https://www.oevp.at/themen/Fuer-die-Jugend-erreicht.psp>, Zieloni <https://www.gruene.at/themen/jugend> oraz *Team Stronach für Österreich* <http://www.teamstronach.at/themen/themen-a-z/jugend>; dwie pozostałe – *FPÖ* <https://www.fpoe.at/themen/participrogramm/> oraz *Neos – Das Neue Österreich und Liberales Forum* <http://lichtuwas.neos.eu/start> - koncentrują na wybranych zagadnieniach (np. szkolnictwie) (data wejścia na stronę 18.03.2017).

⁴⁴ J. Winter, *Wahlkampf: Wie die Wiener Jungwähler von den Parteien genarrt werden*, 8.10.2015, <http://www.profil.at/oesterreich/wahlkampf-wie-wiener-jungwachler-parteien-5902734> (data wejścia na stronę 16.10.2016); P. Mayr, *Jugendliche fühlen sich von Parteien ignoriert*, 3.09.2013, <http://derstandard.at/1376535476676/Eine-Regierungspartei-hat-wenig-Revolutionaerhaftes> (data wejścia na stronę 18.03.2017).

tyce bowiem często brakuje na to czasu, inwencji i środków finansowych. Co więcej, ze względu na zróżnicowanie tej grupy wiekowej pod względem socjalnym (dom rodzinny, pochodzenie społeczne), rodzaju szkoły oraz płci, należy powyższe działania dostosować do poszczególnych odbiorców. Obok przedmiotu nauki o polityce w szkołach, uczniom i nauczycielom oferowane są różnego rodzaju portale informacyjne⁴⁵. Interesującymi inicjatywami mogą stać się spotkania z politykami, zaangażowanie w działalność samorządów szkolnych lub klasowych, zajęcia warsztatowe, omawianie na lekcjach zagadnień poruszanych w kampaniach wyborczych czy np. wizyty w instytucjach politycznych. Kobiety, które z sukcesem realizują się w świecie polityki czy gospodarki, mogą stanowić przykład dla nastoletnich dziewcząt i zmotywować je do zainteresowania się polityką⁴⁶.

Austriacki medioznawca Matthias Karmasin zwrócił też uwagę na stworzenie skutecznych kanałów komunikacji pomiędzy politykami a najmłodszym pokoleniem, funkcjonującym bardziej w świecie mediów społecznościowych niż tradycyjnych środków przekazu, jak telewizja czy prasa. Jego życie toczy się niemal równolegle w wirtualnej przestrzeni. Chcąc dotrzeć do młodych, trzeba się do niej przenieść i być otwartym na innowacje, przemówić ich językiem⁴⁷. Zalecenia specjalistów powinny być brane pod uwagę zarówno w opracowywaniu programów kształcenia politycznego, jak i np. podczas kampanii wyborczych adresowanych do elektoratu tej grupy wiekowej.

Wydaje się, że politycy niechętnie korzystają z rad ekspertów, robiąc raczej to, co sami uważają za skuteczne, choć z różnym efektem. Niektórym stronnictwom nie brakuje inwencji, jak pozyskać głosy nastolatków. Przykładem może być werbujący fanów na Facebooku lider FPÖ, Heinz-Christian Strache (ur. 1969)⁴⁸. W 2015 r. na wiedeńskie wybory samorządowe wspólnie z raperem MC Blue wyprodukował wideoklip, w którym udział wzięli także młodzi zwolennicy partii skandujący „HC” [inicjały polityka - K.G.] i remiksem walca „Nad pięknym modrym Dunajem” Johanna Straussa⁴⁹. Choć wykonanie nie nosi znamion sztuki, jest wręcz żenujące, nie to decyduje o sukcesie. Zdaniem szefowej wiedeńskiego Centrum Demokracji Gertraud Diendorfer, właśnie z tego powodu trafia do młodych, szczególnie mężczyzn – nieskomplikowany przekaz

⁴⁵ Przykładowo: *Zentrum Polis. Politik lernen in der Schule*, <http://www.politik-lernen.at/>; *Politische Bildung. Österreichisches Schulportal*, <https://www.schule.at/portale/politische-bildung/>; *Wählen mit 16*, Bundesministerium für Familien und Jugend, <https://www.bmfj.gv.at/jugend/beteiligung-engagement/waehlen-mit-16.html> (data wejścia na stronę 4.01.2017).

⁴⁶ S. Kritzinger, E. Zeglovits, *op. cit.*, s. 196-198; *Abschlussbericht der ExpertInnengruppe „Innovative Demokratie” im Rahmen der Demokratie-Initiative „Entscheidend bist Du”*, Demokraziezentrum Wien, 2008.

⁴⁷ U. Maier-Rabler, Ch. Neumayer, *Jugend und eParticipation – Analyse und Strategien*, w: *Abschlussbericht der ExpertInnengruppe „Innovative Demokratie” ...*, s. 31-73.

⁴⁸ M. Bandar, *Österreichs Jungwähler: Fremdschämen für den Polit-Rapper*, 24.09.2008, <http://www.spiegel.de/schulspiegel/ausland/oesterreichs-jungwaehler-fremdschaemen-fuer-den-polit-rapper-a-580156.html> (data wejścia na stronę 16.10.2014).

⁴⁹ Zob. video „Good Men[Sch]Rap” na oficjalnej stronie FPÖ: <https://www.youtube.com/watch?v=J9pMh3Aipv4> (data wejścia na stronę 12.11.2016).

w przyswajalnej dla nich formie. Ponadto FPÖ obiecuje „proste rozwiązania złożonych problemów”. Program odgrywa przy tym rolę drugorzędną⁵⁰.

Niektóre z pomysłów spotkały się jednak z krytyką nawet w szeregach własnych młodzieżowych przybudówek. Przykładowo, za „pozbawiony treści” uznali Młodzi Zieloni (*Junge Grüne*) bezpłatny kolorowy magazyn dla dziewcząt „EVA” wydany i kolportowany we wrześniu 2013 r. przez Zielonych, w którym obok porad kosmetycznych, modowych czy dotyczących randkowania zamieszczono wywiad z szefową partii Evą Glawischnig⁵¹.

Jak trudny do przewidzenia pozostaje rozwój wydarzeń, a co za tym idzie reakcja elektoratu, dowiodły wspomniane wybory samorządowe z 2015 r. W poprzedzających je miesiącach gwałtownie narastał w UE kryzys migracyjny związany z masowym napływem uchodźców z Afryki i Bliskiego Wschodu, dla których bardzo często celem były Niemcy, Austria zaś przystankiem w tranzycie. Konieczność zmierzenia się z tym problemem zdominowała sytuację wewnętrzną kraju, natomiast problemem dla polityki migracyjnej rządu federalnego okazały się właśnie październikowe wybory w Wiedniu. Spośród 1,14 mln uprawnionych do głosowania co piąty miał mniej niż 30 lat, ponad 60 tys. nastolatków mogło oddać swój głos po raz pierwszy⁵². Ugrupowania polityczne nie zabiegały jednak w szczególności o tę grupę elektoratu⁵³. Nie było też zaskoczeniem, że Wolnościowa Partia Austrii, której przewodniczący kandydował na urząd burmistrza, w swojej kampanii silnie zinstrumentalizowała kwestię uchodźców i azylantów, działając na emocje i lęki zdeorientowanych wyborców, także tych najmłodszych. Jak komentował Bartosz T. Wieliński, H.-Ch. Strache „nie daje sobie przylepić łatki nazisty, kreuje się na obrońcę Europy przed islamizacją”⁵⁴. W odróżnieniu od konkurentów „nie jest też sztywniakiem i potrafi dotrzeć do młodzieży”. Nastolatkom „oferuje proste i szybkie rozwiązania: zatrzymać imigrację, dać młodym pracę. To chwytą”⁵⁵. Podatny na tę retorykę okazał się niemal co trzeci wyborca. W rezultacie FPÖ, dzięki 30,79% głosów uzyskała 34 miejsca (na 100) w wiedeńskiej Radzie Gminy, będącej zarazem Parlamentem Krajowym, i stała się drugą partią po socjaldemokracji⁵⁶.

⁵⁰ C. Bleiker, *Junge Europäer rücken nach rechts*, 16.12.2015, <http://www.dw.com/de/junge-europ%C3%A4er-r%C3%BCcken-nach-rechts/a-18918854> (data wejścia na stronę 12.11.2016); *Warum wählen junge Männer so gerne rechts? Interview von F. Karig [mit B. Heinzlmaier]*, 23.05.2016, <http://www.jetzt.de/was-ist-rechts/warum-waehlen-junge-maenner-so-gerne-rechts> (data wejścia na stronę 12.11.2016).

⁵¹ *Kampf um Jugendliche: in Österreich wählen schon die 16-Jährigen*, „Handelsblatt” 27.09.2013; *Jugendwahlkampf: Diskotour, Picknick und 112 Fragen*, 2.05.2014, www.salzburg.com/nachrichten/spezial/eu-wahl/wahlkampf-in-oesterreich/sn/artikel/jugendwahlkampf-diskotour-picknick-und-112-fragen-105059/ (data wejścia na stronę 1.12.2016); M. Bandar, *op. cit.*

⁵² J. Winter, *op. cit.*

⁵³ M. Marits, *Wien-Wahl: Der Wahlkampf kam ohne die Jugend aus*, „Die Presse” 8.10.2015.

⁵⁴ Cyt. za: B. T. Wieliński, *Kto w niedzielę zdobędzie Wiedeń?*, „Gazeta Wyborcza”, 10.10.2015.

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Wiener Gemeinderats- und Bezirksvertretungswahlen 2015*, <https://www.wien.gv.at/politik/wahlen/grbv/2015/index.html> (data wejścia na stronę 3.01.2017).

Badający zjawisko populizmu w Austrii politolog Reinhard Heinisch, analizując przyczynę sukcesów wyborczych FPÖ, stwierdza, iż jej popularność wiąże się słabością pozostałych ugrupowań, które straciły na atrakcyjności. „Poza Zielonymi, którzy orientują się raczej na wykształconych mieszkańców miast, FPÖ jest jedyną partią, która stara się dotrzeć do młodych. Pozostałe skupiają się na tradycyjnym, coraz starszym elektoracie [...]”⁵⁷. Przebieg wyborów prezydenckich z 2016 r. zdawał się potwierdzać tę opinię⁵⁸.

Zgodnie z konstytucją zwycięzcą zostaje kandydat, który zdobył bezwzględną większość⁵⁹, w tym wypadku potrzebne było poparcie ponad połowy spośród 6,4 mln uprawnionych do głosowania. Przebieg samych wyborów przypominał „tragikomedię w trzech aktach”⁶⁰. Pierwsza tura z 24 kwietnia 2016 r. nie przyniosła rozstrzygnięcia – nikt spośród sześciu osób walczących o fotel prezydenta nie uzyskał wystarczającej liczby głosów, najlepsze wyniki osiągnęli Norbert Hofer reprezentujący FPÖ (35,1%) oraz niezależny kandydat, popierany przez Zielonych, Alexander Van der Bellen (21,3%). Drugą turę z 22 maja przewagą zaledwie 31 tys. głosów wygrał Van der Bellen (50,3%). Austriacki Trybunał Konstytucyjny uznał jednak zarzuty zgłoszone przez partię przegranego N. Hofera i unieważnił ten wynik ze względu na dużą skalę nieprawidłowości stwierdzonych przy przeprowadzaniu głosowania korespondencyjnego w okręgach wyborczych⁶¹. Powtórzenie głosowania ustalono na 2 października. Termin ten jednak nie został dotrzymany z powodu...kleju, który okazał

⁵⁷ J. Meier, *Wien: Die österreichische Jugend blickt nach rechts*, 27.10.2014, <http://www.cafebabell.de/politik/artikel/wien-die-osterreichische-jugend-blickt-nach-rechts.html> (data wejścia na stronę 12.11.2016).

⁵⁸ Niekwestionowanym zwycięzcą wyborów prezydenckich w 2010 r. został – na drugą kadencję – socjaldemokrata Heinz Fischer. W historii Austrii były to wybory o najniższej frekwencji wynoszącej 53,57%. *Bundespräsidentenwahl vom 25. April 2010*, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/bundespraes/bpw_2010/Ergebnis.aspx (data wejścia na stronę 20.12.2016). Główną przyczyną tego stanu rzeczy był brak rzeczywistego konkurenta dla H. Fischera i wynikające z tego przekonanie, że wynik wyborów był z góry przesądzony. Doprowadziło to do spadku zainteresowania wydarzeniem, co można było zauważyć zwłaszcza w grupie najmłodszych wyborców (< 30 lat). Jednak również oni w większości oddali głos na socjaldemokratę (74%). W tej grupie częściej niż wśród starszych wybierano Barbarę Rosenkranz z FPÖ (22%). Jak określali badacze z Instytutu SORA osoby te nie stanowiły twardego elektoratu Partii Wolnościowej, natomiast swoją decyzję motywowały protestem wobec rządzącej elity. Na trzeciego kandydata Rudolfa Gehringa z Chrześcijańskiej Partii Austrii (*Christliche Partei Österreichs, CPÖ*) oddano 5% głosów, za: *BundespräsidentInnenwahl 2010*, <http://www.sora.at/themen/wahlverhalten/wahlanalyse/bpw10.html> (data wejścia na stronę 20.12.2016). Po raz pierwszy zagłosować mogło 900 000 nastolatków (14% elektoratu). W związku z powyższym jednak ich zachowania wyborcze nie zostały poddane szczegółowej analizie jak np. po wyborach do Rady Narodowej.

⁵⁹ Określa to art. 60 konstytucji.

⁶⁰ K. M. Zalewski, *Wybory prezydenckie w Austrii, czyli tragikomedie w trzech aktach*, 13.10.2016, <http://www.krytykapolityczna.pl/artykul/swiat/20161012/wybory-prezydenckie-w-austrii-hofer-bellen> (data wejścia na stronę 20.12.2016).

⁶¹ Oświadczenie austriackiego Trybunału Konstytucyjnego z 1.07.2016 r.: *Bundespräsidenten-Stichwahl muss in ganz Österreich und komplett wiederholt werden*, https://www.vfgh.gv.at/downloads/verkuendung_w_presseinformation.pdf (data wejścia na stronę 20.12.2016).

się kiepskiej jakości, przez co koperty z kartami do głosowania korespondencyjnego po zamknięciu zaczęły się rozpadać⁶².

W związku z kolejnymi turami wyborów pojawiła się kwestia aktualizacji rejestru wyborców. Austriacki parlament zdecydował o dopuszczeniu do głosowania osób, które po 24 kwietnia ukończyły 16 lat⁶³.

Dopiero elekcja z 4 grudnia 2016 r. wyłoniła ostatecznego zwycięzcę – nowym prezydentem Republiki Austrii został 72-letni A. Van der Bellen (53,8% głosów)⁶⁴. Zwycięstwo zawdzięczał przede wszystkim ludziom młodym, osobom z wyższym wykształceniem oraz kobietom⁶⁵. Ponadto – jak komentowała prasa i sondaże *SORA* – skuteczniej zmobilizował swój elektorat, pozyskując także głosy dotąd niezdecydowanych oraz tych, którzy w pierwszej turze zagłosowali na innych kandydatów⁶⁶.

Deklarując swoje preferencje wyborcze, młodzi Austriacy (16-29 lat) częściej wskazywali na Van der Bellena. Z ankiet przeprowadzonych przez Bernharda Heinzlmaiera z Austriackiego Instytutu Badań nad Młodością (*Österreichisches Institut für Jugendkulturforschung*) wynika, że A. Van der Bellen i N. Hofer uosabiają dwie dominujące we współczesnym społeczeństwie postawy: pierwszy z nich otwartą, tolerancyjną, liberalną i społecznie odpowiedzialną, drugi zaś narodową, zamkniętą, przeciwną obcym, zasadzoną na nostalgicznym przywiązaniu do tradycji i przeszłości. Na takie też, dwa przeciwstawne obozy dzieli się austriacki młody elektorat. Nie miał przy tym znaczenia dojrzały wiek jednego z kandydatów. Dla nastoletnich wyborców może stanowić on nawet zaletę, ponieważ w związku z wszechobecnym „kultem młodości” dorośli w najbliższym otoczeniu wydają się im „zinfantylizowani”, brak natomiast godnych naśladowania autorytetów. Podkreślają oni wagę urzędu prezydenta – osoba piastująca go powinna wzbudzać zaufanie, być doświadczona i zachowywać się z godnością, a więc dysponować cechami nabywanymi z wiekiem. Stąd kandydat najbardziej rozpoznawalny wśród młodych – ekscentryczny multimilioner Richard Lugner (*Spaßkandidat*), choć ponad 80-letni, nie miał także w tej grupie elektoratu żadnych szans⁶⁷.

⁶² B. T. Wieliński, *W Austrii trwa wyborczy chaos*, „Gazeta Wyborcza”, 12.09.2016.

⁶³ Według danych austriackiego Urzędu Statystycznego dotyczyło to ponad 45 tys. młodych ludzi. Pamiętać jednak należy, że w tym samym czasie zmarło ok. 49 tys. osób. Na zmianę rejestru wyborców wpływają ponadto nadania lub utrata obywatelstwa, a także zgłoszenia osób, które nie uczyniły tego w pierwszym terminie. M. Sterkl, *Wer am 4. Dezember erstmals mit wählen darf*, 12.09.2016 <http://derstandard.at/2000044250864/Wer-am-4-Dezember-erstmals-mitwaehlen-darf> (data wejścia na stronę 20.12.2016); J. Hager, *47.000 Erstwähler & Nichtwähler entscheiden*, 13.09.2016, <https://kurier.at/politik/inland/47-000-erstwaehler-nichtwaehler-entscheiden/220.810.230> (data wejścia na stronę 20.12.2016).

⁶⁴ Ostateczne wyniki na stronie austriackiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych: *Stimmenstärkste Kandidaten pro Bundesland*, <http://wahl16.bmi.gv.at/> (data wejścia na stronę 10.12.2016). Frekwencja wyborcza w kolejnych turach rosła: 68,5% (24.04), 72,7% (22.05), 74,2% (4.12).

⁶⁵ N. Kommenda, *Wahlgrafiken: Wer wählte wen warum*, 4.12.2016, http://diepresse.com/home/politik/bpwahl/5128276/Wahlgrafiken_Wer-waehlte-wen-warum (data wejścia na stronę 20.12.2016).

⁶⁶ *Wahlanalysen*, <http://www.sora.at/themen/wahlverhalten/wahlanalysen.html> (data wejścia na stronę 20.12.2016).

⁶⁷ Zob. B. Heinzlmaier, *Bundespräsidentenwahl 2016. Wie die jungen ÖsterreicherInnen wählen werden*, Institut für Jugendkulturforschung, Wien 2016; *idem*, *Bundespräsidentenwahl 2016. Wie die jungen Österreicher und Österreicherinnen im zweiten Wahlgang wählen werden*, Wien 2016; *Analyse:*

Dwie największe partie – socjaldemokratyczna i chadecka – zupełnie nie odnalazły się w realiach tej kampanii i nie potrafiły skutecznie zmobilizować elektoratu⁶⁸. Ich kandydaci uzyskali niewiele ponad 11% głosów, a komentatorzy polityczni mówili wprost o schyłku Drugiej Republiki⁶⁹.

* * *

Podsumowując należy stwierdzić, że sprawa obniżenia wieku czynnego prawa wyborczego coraz częściej stanowi przedmiot debat politycznych w wielu krajach. Splatają się w nich argumenty przemawiające na korzyść, jak i przeciwko takiemu rozwiązaniu. Trudno nie zgodzić się z uzasadnieniem, iż w ten sposób nastolatki mogłyby współdecydować o sprawach, które będą ich dotyczyć w niedalekiej przyszłości. Nie bez znaczenia pozostają jednak opinie komentatorów i badaczy, którzy wyraźnie wskazują na brak odpowiednich kompetencji społecznych w zakresie tak ważnego przywileju obywatelskiego, jakim jest prawo do głosowania. W dużej mierze wynika to z ograniczonej znajomości zagadnień dotyczących funkcjonowania życia politycznego.

Dyskusje te nabierają aktualności szczególnie wobec współczesnych wyzwań stojących przed UE, ale też przed państwami poza nią, a także poza Europą, jakimi są pogłębiający się niż demograficzny, starzejące się społeczeństwo oraz zjawiska takie, jak absencja wyborcza i zauważalny spadek zainteresowania obywateli polityką (trend ten nazywany jest czasem „Politikfasten”, czyli w wolnym tłumaczeniu „wstrzemięźliwością od polityki”) i ich negatywnym wpływem na funkcjonowanie demokratycznego państwa. Poszczególne kraje wprowadzają zmiany stopniowo, począwszy od wyborów samorządowych.

Na gruncie europejskim jedynie Austria przeprowadziła w 2007 r. zasadniczą reformę prawa wyborczego, przyznając czynne prawo wyborcze osobom, które ukończyły 16 lat, we wszystkich rodzajach głosowania. W praktyce nie potwierdziły się tam wcześniejsze obawy, iż będą one wybierać ugrupowania prawicowe. Również frekwencja wyborcza w tej grupie wiekowej była porównywalna z tą dotyczącą wszystkich głosujących. Jednak na podstawie przeprowadzonych analiz i badań można wysnuć kilka najważniejszych wniosków. Przede wszystkim stwierdzono, że młodzież da się zainteresować polityką, trzeba to jednak uczynić kompleksowo i długofalowo. Zważywszy na fakt, iż młodych ludzi kształtuje głównie dom rodzinny oraz szkoła, należy zacząć od nauczania i zadbać o wszechstronną, odpowiedzialną

Warum die jungen Österreicher Van der Bellen und Hofer wählen, 18.04.2016, <http://www.profil.at/oesterreich/analyse-junge-maenner-wahl-bundespraesident-6322799> (data wejścia na stronę 10.12.2016).

⁶⁸ M. Łuniewski, *Norbert Hofer i austriackie tsunami*, „Rzeczpospolita” 22.05.2016; J. M. Marchart, *Bundespräsidentenwahl 2016: „Wer ist dieser Hundstorfer?”*, 7.04.2016, http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/oesterreich/politik/811279_Wer-ist-dieser-Hundstorfer.html (data wejścia na stronę 2.01.2017).

⁶⁹ R. Nowak, *Das war sie dann, die Zweite Republik*, „Die Presse” 25.04.2016, P. Filzmaier, *Vertrauensverlust: Das Ende der Parteien?*, 8.05.2016, <http://www.krone.at/oesterreich/vertrauensverlust-das-ende-der-parteien-filzmaier-analyse-story-509044> (data wejścia na stronę 2.01.2017); *Blauer Jubel. ÖVP und SPÖ enttäuscht*, 24.04.2016, <http://derstandard.at/2000035637705/OeVP-und-SPOe-enttaeuscht-Griss-Team-will-Wahlkarten-abwarten> (data wejścia na stronę 2.01.2017).

edukację obywatelską. Chodzi przy tym nie tylko o treść programów, ale też sposób przekazywania wiedzy dostosowany do realiów, w których funkcjonuje współczesna młodzież. Jest to również postulat skierowany do polityków i elit rządzących, by dołożyli starań w pozyskiwaniu poparcia najmłodszych wyborców. Przykład austriacki pokazuje, że dotychczasowe sposoby prowadzenia kampanii wyborczych nie sprawdzają się, a porażkę w nich ponoszą tradycyjne ugrupowania. Najlepiej nowoczesne kanały komunikowania (media społecznościowe, serwisy internetowe) wykorzystywała populistyczna FPÖ. Nie mogą to jednak być działania krótkoterminowe, zamierzone na doraźny cel, jakim jest zwycięstwo w wyborach. Partie powinny uwzględnić potrzeby nastolatków w swoich programach oraz rzeczywistych działaniach i inicjatywach, innymi słowy pokazać im, że są traktowani poważnie.

Dr hab. prof. UWr Katarzyna Gelles, Zakład Badań Niemcoznawczych, Uniwersytet Wrocławski (katarzyna.gelles@uwr.edu.pl)

Słowa kluczowe: Austria, frekwencja wyborcza, głosowanie od 16. roku życia, młodzież, prawa wyborcze młodzieży, nastoletni wyborcy

Keywords: Austria, voter turnout, votes for 16-year-olds, youth, voting rights of young people, teenage voters

ABSTRACT

In a democratic country, participation in elections is an indicator of the maturity of the civil society, the government should therefore enhance a broader mobilization of the citizens. Facing the challenge of an ageing society, demographic decline and the phenomenon of the low electoral turnout or a general decline of citizens' interest in politics, some European countries have considered lowering the age limit for the right to vote to the age of sixteen.

At European level, Austria is the first – and so far only country – to introduce the appropriate regulations in all types of elections in 2007. This article presents and analyzes the main arguments which were put forward in the discussion preceding the said changes in the election law as well as their outcomes based on the examples of parliamentary elections (in 2008 and 2013) and presidential elections (in 2010 and 2016). A systematic survey conducted in Austria allows us to conclude that politics can be made interesting for the young, however, it must be approached comprehensively, taking care of providing thorough and responsible civic education at schools and by using carefully selected communication channels. The government should also be able to prove that they truly care about this group of voters. Due to the topicality of the subject, the basic sources of this article are essentially statistical data, research analysis, statements, opinions and comments of scholars and politicians as well as press coverage.